

**„AZ ETNOGRÁFUS MINDENÜTT TALÁL
TANULMÁNYOZNI VALÓT”
(Györffy István levelei Lükő Gábornak, 1931–33)**

SÜMEGI GYÖRGY

Lükő Gábor a romániai, bukaresti tanulmányai és moldvai gyűjtő- és tanulmányútja éveiben kapott és megőrzött leveleket egy „Romániai tanulm. 1931-1933. Levelezés” föliratú dossziében tartotta. A Forrás folyóirat megbízásából hosszabb, az egész élet- és tudósi pályájára kiterjedő interjút készítettem vele az 1970-es évek második felében, a 80-as években.¹ Amikor könyve szerkesztése után megajándékozott a levelekkel, hozzáfűzte: majd ha alkalmas időt látok rá, akkor tegyem közzé őket.² Már a Lükő Gábor tiszteletére kiadott tanulmánykötet szerkesztésekor fölmerült bennem e levelek közlésének a lehetősége, de a szűkös időkeretek miatt ott egy a Kiskunsághoz, Lükő kiskunfélegyházi múzeumi gyűjtőmunkájához kapcsolódó emlékkörről adtam közre készülő könyvem egy fejezetét.³

A Lükő Gábor művei sorozat második, éppen a moldvai tanulmányútjának eredményeit összegző művének a megjelenése⁴ után fontos és tanulságos lehet az ő akkori életének és elvégzett munkájának a hátterébe, nehézségeibe és lendítő mozzanataiba, emberi és szakmai kapcsolataiba belelátni a levelek nyújtotta ablakon át.

Az egy kivételével a címzettnék, Lükő Gábornak szóló levelekből elsőként Györffy Istvánéit emelem ki, mert talán ezek világítanak bele legjobban a Lükő által végzett munka természetébe és a fölmerülő nehézségekbe is.⁵ Ugyanakkor hűségese képet kapunk a levélíró körültekintő gondoskodásáról, szakmai segítőkészségéről, a legapróbb részletre is kiterjedő figyelméről. Györffyőről, a kitűnően tájékozott néprajztudósról és Györffyőről, a Mesterről, aki igyekszik szigorú következetességgel a kijelölt úton, a megszabott

¹ „Egy másik Magyarország nevében”. Lükő Gábor válaszol SümeGI György kérdéseire. Forrás, 1988/11 11–23.

² A levelezéséről, annak általam fontosnak vélt forrásértékéről többször beszélgettünk 1981–83 között, leggyakoribb találkozásaink idején, amikor az ő segítsége és útmutatása, szigorú figyelme mellett szerkesztettem a Bács-Kiskun Megyei Művelődési Központ kiadásában megjelent Kiskunság képfaragó és képmetsző művészete című könyvét (Kecskemét, 1982.). Én akkorra már éppen Lükő egyik fontos múzeumi őrvárosában, Gyulán, a Békés Megyei Levéltárban olvastam és dolgoztam FüleP Lajos és Kner Imre levelezésének kiadási előkészítésén (FüleP Lajos és Kner Imre levelezése. Összeáll., bev., jegyzeteket készítette: SümeGI György, szerk.: Erdész Ádám. Gyula, 1990.), és vallottam a levelek fontosságát, tudományos és tudománytörténeti jelentőségét. Lükő több, a romániai tanulmányútja levelezését őrző dossziéjához hasonlóan rendbetett, föliratozott irattartót mutatott, amelyekben fontos leveleit őrizte.

³ SümeGI György: A „kiskun Madonnák” fölfedezése. In: Tűzeshó. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére. Szerk.: Pozsgai Péter. Bp., 1999. 525–530.

⁴ Lükő Gábor: A moldvai csángók. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal. Bp., 2002.

⁵ A boríték nélkül megőrzött, Györffy által keltezetlen levelekre, az első oldalukra Lükő ceruzával följegyezte a keletkezés föltehető dátumát, ezt a levelek végén zárójelben közlöm. Mindegyik levél egyszerű, fejléc nélküli levélpapírra, fekete tintával írott autográf. A leveleket mai helyesírás szerint közlöm. A levelek időrendi sorrendjében az ötödiket postai levelezőlapra írta Györffy.

kutatási irányban tartani a tehetséges és már pályakezdőként jelentékeny eredményekre hivatott tanítványát.

1. Györffy István levele Lükő Gábornak

Dsale dlui
Gavril Lükő
Cu scrisoale
Jon Steriu
Valeni de Munte
Valeanea
Románia

Kedves Barátom!

Valeni de Munte-ből írt sorait megkaptam, s örülök, hogy végre tanulmányainak színterére, Romániába megérkezett. Jól ismerem ezt a kis román városkát, laktam is benne egy néhány napig. Ma már nem tudom kinek a házában. Egy öreg emeletes kúria van valahol egyik főutcán, melynek törökös kiugrója van az emeleten, honnan a bojárnök az utca forgatagában gyönyörködtek. Egy öreg bojárasszony volt 1908-ban a tulajdonosa, aki holtra rémült, míg ott laktunk. Jorga⁶ kúriáját is jól ismerem. Szép fehérkergű diófáiba emléksorokat véstünk. Teknősbékáját ettük. A professzor, persze, ebben a zavaros időben nem volt otthon.

Az etnográfus mindenütt talál tanulmányozni valót. Ha tehát maga a kovács mesterhez került, annak mesterségét tanulmányozza. Összes szerszámainak fotografálja le, s kérdezze ki minden szerszámnak a nevét. Ebből megtudhatjuk, hogy kitől tanultak kovácsolni. Ha ezzel végzett, akkor a járműveket vegye elő. Fotografálja le egészben és részletekben. Itt is minden alkotó-rész neveit pontosan jegyezze fel. Mindehhez nem kell nagy román nyelvtudás, s viszont egy sereg szót tanul meg, melyek pontosan megmondják, hogy a román szekér honnan került elő. A különféle taligákra is gondot fordítson. A Teleagen folyó nevében is azt hiszem, hogy a taliga szó rejlik, s az erdélyi Kárpátok ezen déli szorosain évszázadok óta élénk kocsi-kerék-közlekedés folyik, s a kovácsok igen sokféle járművet javítottak és ismernek. A járművek tanulmányozása igen hálás feladat, mert ezzel a kérdéssel nálunk senki sem foglalkozott, külföldön is alig van valami irodalma.

Jó lesz aztán, ha a házakba is bekukkant, és alaposan leírja a látottakat. Csináljon alaprajzot, s minden bútorféle helyét jelölje meg. Különösen jó részletesen kell leírni a tűzhelyet.

Romániában tanultam egy kedves, szép népdalt, melyet csak az öregek tudtak már, amikor ott voltam. A kottáját is megszereztem, de aztán valahol elkallódott. Kérem, hogy érdeklődjék utána, s ha megtalálná, írja le, illetőleg kottázza le:

„Unde ati fost Ghitisor?

Le București se mă' /in/sor”.

Hát csak érdeklődjék! Minél többet járkaljon a parasztok között. Ne restelljen kérdezősködni, és beszéljen, akármilyen rosszul tud is. Esetleg vegyen napi 1–2 órát a román nyelvből, nem baj, ha valami fiatal hölgytől veszi is... Különösen az ígeragozást forszírozza. Az ige a mondat ragasztéka.

Én e hó 20-áig maradok Berlinben, aztán a bécsi Coll. Hungaricumba (Wien vn. Museumstrasse 7) teszem át a szállásomat. Írjon, ha ráér, és kérdezzen, szívesen válaszolok. Bitay⁷ és Vuia⁸ professzor urakat szívesen üdvözlöm. Vuia professzor előadásaira jól oda figyeljen, mert a szövés-fonás a román népek ősfoglalkozása, s a románság Kelet-Európa legjobban szövő népe.

Szíves üdvözlettel vagyok

Györffy István

⁶ Jorga, Nicolae (1871–1940) román történész, politikus, 1895-től a bukaresti egyetem tanára.

⁷ Bitay Árpád (1896–1937) irodalom- és művelődéstörténész, műfordító. Jorga szabadegyetemén, Valeni de Munte-ban tartott előadásokat. A moldvai magyarság című könyve 1926-ban Kolozsváron jelent meg.

⁸ Vuia, Romulus – tanár Jorga szabadegyetemén Valeni de Munte-ban.

Berlin 1931. júl. 7.

Nb!⁹ Jancsó Benedek¹⁰ is Văleni de Munteban kezdte a pályafutását. Itt kezdett románul tanulni. Mikor ott jártam vele, megtaláltuk a nyelvmesterét, aki 40 év előtt románul tanította. Megható volt a viszontlátást látni. A két öreg szinte sírt örömeiben. Ma már nem tudom, ki volt a nyelvmestere. Valószínűleg már nem él!

2. Györfly István levele Lükő Gábornak

Kedves Barátom!

Levelét megkaptam. Lajtha¹¹ még nem mondotta, hogy a maga levelét megkapta. Azonban addig ne induljon el, míg tőle levelet nem kap. Beszéltem Kodállal, s azt ajánlja, hogy lehetőleg fonográfal gyűjtsön. Kodály ajánlja, hogy az eloláhosodott csángók között is gyűjtsön népdalokat. Az a tény, hogy bizonyos csángó fonetikai sajátosságokat is átvisznek az oláh nyelvbe, arra enged következtetni, hogy dallamaikat is megőrizhetik.

Beszéltem Bátky¹² igazgató úrral a maga moldvai gyűjtőútja érdekében, s ő 200-P-vel hajlandó támogatni az útját, és pedig az az óhajtása, hogy ezt az összeget fényképezésre használja fel. Meg lehetne próbálni bákói vagy románi fényképészeknél csángókat ábrázoló negatívokat vásárolni. Pár lejért meg lehetne darabját venni, s így nagyszámú viselet- és típusképhez jutnánk. Az összegyűjtött anyagot időről időre Csutakhoz¹³ küldhetné, hogy ne cipelje magával mindenüvé. A jegyzeteket is jó volna, ha oda küldözgetné.

Mielőtt elindulna, olvassa el Weigandnak a Jahresberichtjében (1903)¹⁴ a moldvai utazásáról szóló jelentését. Ebben azt írja, hogy a moldvai magyarság részint erdélyi bevándorló, részint csángó, részint egy igen ősi magyarság töredéke. Ezeknek földrajzi elhelyezkedéséről is ír.

Küldök különben egy néprajzi térképet is. Ezt jól tanulmányozza, de ne vigye magával, hanem küldje vissza nekem vagy Sepsiszentgyörgyre.

Jónak látnám, ha Cucuteni, Raduceneni és Epurenit¹⁵ a Prút mellett meglátogatná. Itt még magyar szakember sohasem járt. Jó lesz, ha Poiana lu Jurascot is meglátogatja. Szabófalván Martinás Antalt ismerik a magyar nyelvészek. Ploscuteni a legdélebben fekvő csángó falu, mely teljesen magyar még. Itt hosszabb időt lenne érdemes tölteni.

Van egy legendás község Bessarábiában Cioburci=Csőbörcsök. Itt Zöld Péter¹⁶ 150 év előtt igen sok magyart talált. Jerney¹⁷ nem jutott el, csak a szomszéd faluig, s azt hallotta, hogy magyarok már nincsenek. Domokos¹⁸ is csak pár órát tölthetett itt. Én 1924-ben Szalontán beszéltem egy csőbörcsöki gagauz fiúval (török anyanyelvűek, ortodox vallásúak). A gagauzokat eltörökösödött kunnak tartják. Esetleg egyszer érdemes volna ezt a falut is megvizsgálni, de ezt most ne kapcsolja össze a moldvai úttal. Érdekes, hogy pár év előtt Oroszországból kaptunk hírt, hogy Csőbörcsökön (másik ilyen falu, a Dnyeszter baloldalán) magyar iskolát állított a szovjet. Én azt hiszem, hogy ez is legenda.

⁹ Nb = Nota bene – jegyezd meg jól.

¹⁰ Jancsó Benedek (1854–1930) publicista, történész, irodalomtörténész. Könyvei többsége a román nemzeti törekvéseket mutatja be.

¹¹ Lajtha László (1892–1963) zeneszerző, népzene kutató, 1913-tól a Néprajzi Múzeum munkatársa.

¹² Bátky Zsigmond (1874–1938) néprajzkutató, geográfus, 1918-tól a Néprajzi Múzeumban dolgozott.

¹³ Csutak Vilmos (1878–1936) tanár Sepsiszentgyörgyön, 1916-tól a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója.

¹⁴ Weigand, Gustav: Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha. Jahres bericht des Instituts für Rumanische Sprache zu Leipzig IX – 1902. 138–236.

¹⁵ Cucuteni, Raduceneni, Epurenii – román szakemberek, tanárok.

¹⁶ Zöld Péter: Olvastatott illy Irás: Notitia de rebus Hungarorum qui in Moldau et ultra degant, Scripta ad Adm. R. D. Petro Zöld Parocho Csik-Delniensi in Sicilia ad A.R. P. Vincent Blaho. In: Molnár János: Magyar Könyvház III. 1783. 414–428.

¹⁷ Jerney János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. 1844 és 1845. I–II. Pest, 1851.

¹⁸ Domokos Pál Péter (1901–1992) tanár, népzene kutató. Moldvai gyűjtését, kutatásait bemutató első könyve: Moldvai magyarság. Csíkszereda, 1931.

Mielőtt elindulna Moldvába, Lajtha ajánlásainak felhasználásával szerezzen magának valami igazoló levelet, vagy legalábbis beszélje meg ottani körökkel az útját, hogy ha igazolnia kell magát, esetleg igazolják. Jó volna, ha Tzigara Samurcas¹⁹ igazgató úrnál is bejelentené néptanulmányúti szándékát. Mi szívesen irunk Tigara igazgató úrnak, hogy vegye magát pártfogásába. Jó volna, ha útja egy részén valami román kutató is részt venne. Írja meg, hogy miféle támogatást kapna a román zenefolkloristák részéről.

Ami a gyűjtést illeti, azt ajánljuk, hogy egy párhetes körút után egy faluban telepedjék meg, s azt nagy alaposággal és részletességgel tanulmányozza. Szüntelenül jegyezzen és rajzoljon, vagy fényképezzen. A csángókról már nagyon sokan és sokat írtak, de az emberek (magam is) mindig csak a mások anyagát dolgozták fel, új anyaggal senki sem gazdagította a tudományt (Domokos nótái újak). Gyűjtsön tehát sokat, nagyon sokat. Ez örök értékű munka lesz. A csángók elveszhetnek, de az, amit a kultúrájukból megment, örök tápláléka lesz a magyar tudománynak.

Nagy figyelemmel tanulmányozza a primitív kultúrát. A halászzattal ne sokat törődjön, ebben magyart és újat nem sokat talál. Inkább a terminológiáját gyűjtse. Tanulmányozza a település és gazdálkodás, valamint az építkezés közötti összefüggést. A gazdálkodásban a kényszergazdálkodás nyomait keresse. (2–3 nyomásos rendszer vagy szabad gazdálkodás, szántóföldközösség, földosztásmódok, földhasználat módjai). A beltelek és a szántóföld közötti jogi viszony. A rezeség emlékei stb. Az eke, szántás módjai, vetés, szokások, babonák, aratás (sarló, kasza). A gabona szárítása. Nyomtatás, cséplés, csűr stb. Magtárak, hombárok, vermek. Eke nélküli földművelés. Kerti gazdálkodás. Ősi vetemények és kulturnövények. Inségeledek. Erdőlés. Irtás módjai. Irtványok művelése. Állattenyésztés nomád módjai. Állattenyésztés a földművelés szolgálatában. Primitív járművek. Teherhordás kezdetleges módjai. Istállók, ólfélék, melléképületek. A lakóház kezdetleges formái és ezek fokozatos fejlődése. A ház élete. Kinek, hol a helye? Lakásberendezés. A tűzhely és élete. Konyhaeszközök. Táplálék és táplálkozás. A fűtés kérdése. Berendezései. A pest.²⁰ Góc,²¹ gógány²² meghatározása. Lehetőleg mindent lerajzolni, a részek nevét a rajzra feljegyezni. A nyelvi adalékokat szüntelenül jegyezni s a megfelelő oláh szót melléjegyezni.

Oklevelek után ne nagyon járjon. Azok nagy számmal vannak már publikálva csángó falukból is. Térképeket se keressen. Folklor anyagban inkább a nyelvhez kötött anyagot gyűjtse. Elsősorban a dallamos szöveget, aztán az epikus anyagot. Mondát minél többet (ilynemű anyagot Rubinyi²³ és mások is hoztak). Gyűjthet mesét is, de ezeket leírhatja kivonatolva is. Ha nincs kellő fonetikai készsége összefüggő szövegek lejegyzésében, akkor inkább szótári anyagot gyűjtsön, de azt minél alaposabban és kimerítőbben. A szók fogalmát, a tárgyakat saját szemével nézze meg, és rajzolja le. A kender és fonás-szövés egész munkálatát írja le, és a tárgyakat rajzolja le. Hasonlóképpen a gyapjú minden munkáját. A viseletnél az ünnepi viselettel ne sokat törődjön, inkább a hétköznapi és régi viseletet tanulmányozza. Főleg öregeket kérdezzen, és mindig kérdezze meg, hogy régen hogy csinálták, vagy az oláhoknál másképpen van-e. Szociológiai vagy más irányú vizsgálódásokra egyelőre ne sok időt vesztessen, maradjon meg szigorúan a néprajzi vizsgálatoknál, ahol főleg a primitívet és a régit keresse. Valószínűleg erős kisorosz hatást fog találni, de azt hiszem, hogy a kun és besenyő elem is ki fog itt-ott bukkanni. Figyelje meg a sárga- vagy vereshajú csángóság (kék vagy zöldszemű) földrajzi elterjedtségét, típusfelvételeket is készítsen róluk.

Az Akadémiánál is javasolni fogom, hogy tanulmányútjához adjanak egy kis támogatást. Remélem, hogy a magába helyezett reménységünk nem lesz hiábavaló, s ha a vállalt feladatokat jól megoldja, jövőjére is kihatással lesz. Szeretném, ha gyakran írna, hogy folyton tudnám, mit csinál, én is gyakran felkeresném tanácsal, ha címet ad. Leveleit sorszámmal lássa el, hogy tudjam, nem kallódott-e el. Csutakkal is érintkezzen. Írjak-e neki?

Sok szerencsét, kitartást, és jó egészséget kíván igaz híve

Györfly

(1932 március körül)

¹⁹ Tzigara-Samurcas, A. népművészetkutató, műve: Tapis roumains. Paris, év nélkül.

²⁰ Kemence, mészegető kemence, olvasztókemence.

²¹ Gyűjtőpont, tűzhely, középpont, csomópont.

²² Vesszöböl font kémény, kürtő, amely alatt tüzelnek.

²³ Rubinyi Mózes (1861–1965) irodalomtörténész, nyelvész.

3. Györffy István levele Lükő Gábornak

Kedves Öcsém!

Negyedik levelét megkaptam, de a harmadikat nem, pedig nehezen vártam. Különösen az érdekel, hogy a pénzt megkapta-e. Ugyanis a Néprajzi Tártól 200.- P., az Akadémiától 400.- P. van Csutak kezében, s ő elküldené, de nem tudja, hova. Írjon neki minél gyakrabban, mert panaszt tett magára, hogy nem ír neki, holott ő a maga tanulmányait mindig hathatósan támogatta. Nem szeretném, ha Csutak előtt maga hálátlan ember színében tűnne fel. Én is elvárnék hetenként egy-egy levelet már csak azért is, mert mindenki nálam érdeklődik maga után, úgy a szakemberek, mint a szülei. Ha tudja, hogy a levelek elkallódnak, még gyakrabban írjon. Több levél közül többet megkapunk.

A fotografáló anyagtól ne sajnálja a pénzt. Elsején a családom is Erdélybe megy Suciag-ba (Kolozs m.), s ha fényképező anyag kell Kolozsvárról, Pista fiam bevásárolhatja, mert gyakran bejár oda.

Én azt is hiszem, hogy a zenei gyűjtést jó lesz őszre vagy télre halasztani, amikor a nép jobban ráér. A babona gyűjtés is akkorra maradhat. Azonban, ha valami balladafélféket találna, jó volna gyűjteni.

A székely házról frott két cikkecskéje²⁴ megjelent a Néprajzi Értesítőben, majd egyik legközelebbi levelemben elküldöm. Csak tanulmányozza tovább a házat és a földművelést. A térképeken látom, hogy a szeretvölgyi csángó falvak igen szétterültek. Mi ennek az oka? Milyenek a telkek? Milyen a tipikus telekbeosztás? Miféle tipikus épületek vannak a házon kívül? Mi ezeknek a terminológiája? A pest és góc szók értelmét tisztázza!

A határbeosztást is tanulmányozza. Nyomásos rendszer van-e, vagy szabad gazdálkodás? Hány dűlő van? Van-e minden dűlőben mindenkinek földje? Van-e a földközösségnek valami nyoma? A rezességnek valami emléke? A gazdasági primitív szerszámokat jól rajzolja le. Nagy súlyt fektessen a régimódi szőlőművelésre! Jó volna tudni, hogy a csángók hozták-e be a szőlőművelést, vagy pedig a szászok. A terminológia, meg talán a művelési mód is sokat elárulna. Vizsgálja meg a kender munkát és a fonást-szövést.²⁵ Magyar vagy román eredetű-e az ott? A szücsmesterséget is vallassa ki.

Aztán minél többet jegyezzen, hogy egy szép néprajzi monográfia kerekedjen belőle.

Legközelebbi levelében küldjön adatokat a moldvai bocskorra.

Azt hiszem, hogy most Szabófalva körül jó területen jár, s ezeket a falvakat alaposan vizsgálja meg. Az elrománosodottakat egyelőre hagyja későbbre. Plushucénra is hagyjon időt, mert az jó falu. Szabófalván M. Antalt keresse fel, s adja át neki üdvözetemet.

Domokos 3 hét óta Moldvában jár a csángók közt, kocsival. Viskinek²⁶ azt írta, hogy nem óhajt tőlünk tanácsokat, sem együtt nem óhajt dolgozni a kutatókkal. Azt hiszem, hogy meg is fog látszani a munkáján. Ő főleg zenei kutatásokat akar végezni.

Szeretném tudni, hogy mennyi időt szán a moldvai néprajzi kutatásokra. Románban és Bákóban a fényképészekről gyűjtsön viselet negatívokat.

Írja meg, hogy legközelebb hova írjak.

Jó munkát kíván és szívesen üdvözli

Györffy István

Bp. 1932. jún. 24.

4. Györffy István levele Lükő Gábornak

Kedves Barátom!

Jún 30-án írott sorait megkaptam. Éppen tegnapelőtt írtam Csutaknak, hogy értesítsen, vajon megkapta-e a pénzt. De a Maga soraiából úgy látom, hogy ez a dolog már rendben lesz.

²⁴ Székely tüzhelyek. Néprajzi Értesítő XXIV. (1932), 76–77., Székely házak. Néprajzi Értesítő XXIV. (1932), 77–81.

²⁵ Lükő Gábor: Moldvai csángók kendermunkája. Néprajzi Értesítő XXVI. (1934), 96–101.

²⁶ Viski Károly (1882–1945) etnográfus, nyelvész, egyetemi tanár. 1922-től dolgozott a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályán.

A 200.- P-t nem a Néprajzi Társaság adta, hanem a Néprajzi Múzeum, ezt tehát Bátky ömértóságának köszönje meg. Ő nagy érdeklődéssel viseltetik a maga házbúvárlatai iránt, ezért írjon neki egy pár sort a házra vonatkozó megállapításairól. E sorokkal egyidejűleg elküldöm nyomtatványként cikkének egy példányát. A többi különlevonatait édesatyjának küldöttem el. Írjon dr. Balogh Jenő²⁷ ő excellenciájának is. Jelentse a néprajzi eredményeket, amiket elért. Ha szép eredményeket ér el, azt hiszem, hogy további támogatásra is számíthat.

Csutaknak azonban szintén írjon időnként. Magának jóban kell lennie vele, mert ha a csángókkal végzett, a székelyek alapos tanulmányozásába szeretnénk magát beállítani.

A bolgár nyelvtanulást ott nem ajánlom. Ezt legjobb lesz Bulgáriában elsajátítani. Teljesen bolgár környezetben gyorsabban tanul, viszont a bolgár néprajzot is ott tanulmányozhatja legjobban. Erre pedig a román néprajz összehasonlító vizsgálata szempontjából szüksége lesz.

A települési adatok érdekesek. Kérdezze meg, hogy a tanorokot,²⁸ tanorkaput,²⁹ porgolátot³⁰ ismerik-e, és mit értenek alatta. A földközösség nem a szabad emberek sajátos intézménye. Földközösségben éltek jobbágyok is, sőt a jobbágy az uraival is földközösségben élhetett. – Kérdezze ki, hogy egy embernek átlag hány darabban van a földje, és mekkora az átlagos parcella. Egy dűlőben minden gazdának van-e legalább 1 db földje? Hány db. őszi, hány tavaszi és hány ugar földje van? Az ugar helyett mit vetnek? Nem tengerit? A tengeri ugyanis nem őszi növény, nem volt helye a 3 nyomásban, s később a fekete ugar helyét foglalta el. Erdélyben 2 nyomás volt, nem három. Valószínűleg Moldvában is így lehetett. A tengeri ezeken a helyeken a ház körüli kertekbe szorult.

Igen érdekes megállapítása, hogy a csángó nem vállalja a csángó nevet, éppúgy mint a matyó vagy a palóc. Az is érdekes, hogy a déli csángókat székelyeknek tartják.

A további tanulmányokra nézve azt ajánlom, hogy nyugodtan végezze a dolgát. Ne foglalozzon addig más nyelvvel, míg Moldvában van. Egy jó alapos csángó néprajzi monografiához gyűjtsön minél több adatot. Mi a leveleiből úgy látjuk, hogy a csángóság éppúgy, mint a moldovánok, erős orosz kulturhatás alatt van, s a székely néprajz kulcsa is Moldvában van. Jó volna, ha Zelenin Russische (Ostslavische) Volkskunde c. könyve most a kezében volna, ez kitűnő vezérfonal volna a további kutatásban. Moszinszky: Kultúra ludova Slovia c. könyve is hasznos volna, de ez lengyel nyelvű.

Isten vele! Szívesen üdvözli

Györfly I.

Bp. 1932. júl. 6.

5. Györfly István levele Lükő Gábornak

Kedves Öcsém!

Harmadik számú levelére nem válaszoltam, de talán a másodikra sem. Így most előveszem mind a kettőt, s egy füst alatt elintézem.

Mindenekelőtt arra kérem, hogy az Akadémiának csináljon egy jelentést moldvai tanulmányújáról. Ha szép és tanulságos lesz a jelentés, talán újabb segélyt is tudok kieszközölni.

Giureten: Despoe boieri c. könyvét köszönettel megkaptam, Roheim³¹ most megjelent könyvét nem ismerem, de ha megjelent, s 2.-P-ért kapható, megveszem és elküldöm, esetleg a maga nevében egyenesen Gustinak.³² Veress Sándor³³ beteges. Csak tavasszal megy. A fényképek jegyzéke már készen van. Hova küldjem?

²⁷ Balogh Jenő (1864–1953) jogász, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, 1920–35 között a főtítkára.

²⁸ Kerítés a falu körül, körülkerített terület.

²⁹ Vetéskapu, sövénykerítés kapuja.

³⁰ Falukerítés.

³¹ Róheim Géza (1891–1953) néprajzkutató, pszichoanalitikus. A csurunga népcé című könyvéről (Bp., 1932.) van szó.

³² Gusti, Dimitrie (1880–1955) szociológus, a monografikus szociológiai falukutatások kezdeményezője. Lükő Gábor részt vett a besszarábiai Cornova-ban (1931) és a fogarasi Dragus-ban (1932) Gustiék falukutató munkájában.

Nagyon örülök, hogy Jugani monografiáját megírja. Ha románul írja meg, s ott adja ki, attól függetlenül magyarul is meg lehet jelentetni. Sőt, a klisék dolgában ez még előnyös is lenne. Ha lesz egy csomó néprajzi felvétele, juttassa el hozzám, átveszem, hogy új anyagot vehessen. Antropológiai vizsgálatait halassa későbbre, ez ugyanis a néprajzi gyűjtés rovására megy.

Máskülönben itt csendes minden. Bátly igazgató úr van megbízva a főigazgató helyettesítésével. Új gyakornoknak Tagánt³⁴ jelölte, aki középzásiai vonatkozásokra jó szakember lesz, mert oroszul és törökül tökéletesen tud. A jövő évre meg alkalmasint Gunda³⁵ is bekerül hozzánk.

Ébner³⁶ megkaptam az előhívó receptet. Ide mellékelve küldöm. Hát csak készüljenek a moldvai cikkek: most van idő írogatni.

Most nem is írok többet, mert nem nagyon remélem, hogy megkapja e sorokat. Gusti címét írja meg. B.u.é.k!

Szíves barátsággal üdvözli

Györffy I.

(1932 december második fele)

Küldjön egy jellemzést a csángó magyar falvak településformájáról.

6. Györffy István levele Lőkő Gábornak

D.lui

Gavril Lükő

Student

Jugani, com. Mircesti

jud.Roman

Romania

Kedves Öcsém!

Sorait megkaptam, s örülök, hogy jól van s dolgát végezheti. Édesatyja pénteken járt nálam, hogy nem tudok-e magáról valamit, mert nagyon aggódik. Szombaton kaptam a levelét, s egy kártyán mindjárt megnyugtattam.

Ma írt nekem édesatyja, hogy Opreanu³⁷ úr – akinél levélben tudakozódott – szintén megnyugtatta. De hát írjon azért maga is neki. A fényképjegyzéket egyidejűleg küldöm. 5-e után levelet írok.

Szíves üdvözzel:

Györffy

(A levelezőlap bélyegzőjén lévő keltezés: 1933. márc. 31.)

7. Györffy István levele Lükő Gábornak

Kedves Öcsém!

Sorait megkaptam. Nehezen várom a jelentést. Addig ugyanis, míg az a kezemben nem lesz, a főtítkárral nem tárgyalhatok újabb tanulmányi segélyről. Akik tavaly tanulmányúton voltak, már mind beszámoltak.

A jelentés mielőbbi megérkezése azért is fontos volna, mert az ez idei tanulmányúti segélyek most kerülnek szétosztás alá, s félő, hogy kimaradunk.

Azt is közölnöm kell, hogy a múlt évi segélyt is úgy kapta, hogy a gyűjtött anyag egy részének zenefolklórnak kell lennie. Azért arra kérem, hogy a fonográfval való gyűjtést ne hanyagolja

³³ Veress Sándor (1907–1992) népzenekutató, zeneszerző, zenepedagógus. A Néprajzi Múzeum munkatársaként (1929–33) gyűjtött Moldvában népzénét.

³⁴ Tagán Galimdsán (189?–1947) etnográfus, a budapesti Néprajzi Múzeum munkatársa.

³⁵ Gunda Béla (1911–1994) etnográfus, 1934-től a budapesti egyetem néprajzi intézetében gyakornok, majd tanársegéd.

³⁶ Ébner-Gönyei Sándor (1886–1963) népzenekutató, a Néprajzi Múzeum munkatársa, a néprajzi fényképezés szakembere.

³⁷ Opreanu, Rudolf Lükő édesapjának, Becker Ádámnak kollégája volt a komáromi Kulturmérnöki Hivatalban, majd Lükő romániai tanulmányai idején a bukaresti közmunkaügyi minisztérium egyik vezetője.

el, s az ezévi segílyt is részben fonográf gyűjtésre kellene felhasználnia. Ha tehát vele van az a masina, csak használja fel.

A múzeum – sajnos – egyelőre nem tud pénzt küldeni. De ha a nyáron hazajön, addig elég lesz az is, amit az Akadémia fog adni. Az antropológia miatt ne fájjon a feje.

Arra kérem tehát, hogy a fonográf gyűjtések dolgában adjon határozott ígéretet, s a jelentést küldje el s én rögtön intézkedem, csak el ne késsünk. Plos cuteniba mikor megy?

Szíves üdvözlettel

Györffy István

Bp. 1933. IV. 6.

8. Györffy István levele Lükő Gábornak

Kedves Öcsém!

Jelentését megkaptam, s a mai nap folyamán átadtam egy gépirodának lemásolás végett. Előzőleg kijavítván.

A jövő hét elején aztán megbeszéltem a főtitkár úrral a dolgot, s megkérem, hogy adjon magának újabb segílyt. Szükséges azonban előre is jeleznem, hogy népzenei gyűjtést, főleg fonogram hengereket kell hoznia, mert ez már a múlt évi segílynek is feltétele volt, s az ezévinek is az lesz.

Lajthához írott levelét még ma felbontatlanul láttam az asztalán. Már több, mint egy hete nem volt benn.

A pénzt megint Csutakhoz utaltatom, s megkérem, hogy addig is, míg megkapja, előlegezzen magának. De csak akkor írok Csutaknak, ha a főtitkár úr a pénzt átutalja.

Arra kérem, legyen szíves nekem a moldvai csángó női hajviseletet és fejbekötésmódot részletesen leírni. Hogy fésülködnek, hogy fonják be a hajukat, a hajkarikát mi tartja a fejen? Kik viselik? Hogyan jön erre a kendő? Hogyan kötik be a fejüket, stb.

A férfiak között él-e még a fej részleges borotválásának emléke?

Ha e sorokat megkapja, írjon mindjárt. Ne felejtse el megírni mindig előre a címét, hogyha azonnal nem válaszolnék is, a levelem kezébe juthasson.

Na de most többet nem írok. Szíves üdvözlettel boldog húsvéti ünnepeket és sok néprajzi eredményt kívánok.

U.i. A nagy Goldmann géppel csináljon néhány jó éles viseletfelvételt, de ne csak előlről, hanem oldalról, sőt hátulról is. Az asszonyi hajviseletről is csináljon több felvételt.

Szívesen üdvözli

Dr. Györffy I.

(1933. április vége?)

„DER ETHNOGRAPH FINDET ÜBERALL ETWAS ZUM STUDIEREN“ (BRIEFE VON ISTVÁN GYÖRFFY AN GÁBOR LÜKŐ ZWISCHEN 1931–1933)

Gábor Lükő (1909–2000) hat die in den Jahren seiner Studien in Bukarest, Rumänien sowie in den der Sammel- und Studienreise in Moldau erhaltenen Briefe in einem separaten Dossier mit der Aufschrift „Studien in Rumänien 1931–1933. Korrespondenz“ sorgfältig aufbewahrt. Die Briefe von den jeweiligen Verfassern hat er in einem härteren Karton gesammelt. Wo die Datierung der Briefe gefehlt hat, hat er sie meistens mit einem Bleistift auf die ersten Seiten aufgeschrieben.

In der ersten Briefsammlung veröffentliche ich die acht Briefe des Ethnographen und Universitätslehrers István Györffy, die er an Lükő geschrieben hat. Durch sie lassen sich Einblicke gewinnen in die Schwierigkeiten der Studien von Lükő – er hat nämlich unter dem Druck ständiger Stipendiumsprobleme gelebt – sowie in die Fragen der Aufrechterhaltung seiner privaten

und beruflichen Beziehungen oder in die Problematik der Gestaltung seiner in jeder Hinsicht umfassenden, umsichtigen Sammeltätigkeit.

Anhand derselben Briefe kann man sich über den äußerst bewanderten Wissenschaftler für Ethnographie Györffy ein Bild machen. Aus menschlicher Nähe sind seine umsichtige Sorgfalt, berufliche Hilfsbereitschaft und jede noch so winzige Einzelheit in Betracht ziehende Aufmerksamkeit zu erfahren. Der Meister, der dem jungen Forscher und angehenden Wissenschaftler zu Beginn seiner Laufbahn weiterhilft, versucht mit hochgradiger Konsequenz, den auch als Berufseinsteiger zu bedeutenden Leistungen bestimmten Schüler in einer festgelegten Forschungsrichtung und von ihm überschaubaren Rahmen zu halten.

Im Zentrum der Aussage der Briefe stehen Lükös Sammel- und Forschungsreise in Moldau, sowie deren voraussichtliche Ergebnisse. Das Werk, das seine Forschungsarbeit unter den Changos in Moldau zusammenfasst, heißt „Die Changos in Moldau 1. Die Beziehungen der Changos zum Ungarnum in Siebenbürgen“ und wurde 1936 in Budapest verlegt. (Die zweite Auflage wurde 2002 beim Verlag Táton herausgegeben.)

Die Veröffentlichung weiterer Briefe von Gábor Lükő, die mit seiner Studienreise in Moldau bzw. Rumänien im Zusammenhang stehen (z.B. an Harry Brauner, Vilmos Csutak, Lajtha László, Márton Roska, Béla Gunda, Sándor Veress, Constantin Brăiloiu usw.), ist für den nächsten Band dieses Jahrbuches vorgesehen.

Sümegei, György